

www.stou.ac.th

สังเคราะห์โดย: ดร.อภิษฎา ศรีศรีรอด

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน ของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี

The integration of Buddha Dharma to promote solutions to poverty Of priest (Sankha) in Udonthani : A Case Study Phrateprattanamuni

พระราชนิพนธ์ วิสารโร,ดร พระมหานราทร วรเมธี

บทนำ

วัตถุประสงค์การวิจัย

แนวคิดทฤษฎี

เครื่องมือและวิธีการ

ผลการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้รับ

วิจารณ์

ในบรรดาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนั้น ปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่ง คือ ปัญหาความยากจน ท่ามกลางบริบททางสังคม กระแสการพัฒนาในโลกได้นำพาให้เกิดวิกฤตการณ์ของชนชั้นในสังคมไทย และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นทั้งในระดับปริมาณและคุณภาพ ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุที่เจริญรุดหน้าไปกว่าวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ คนเห็นห่างจากศาสนา ขาดการศึกษา และอบรมทางด้านจิตใจที่ตึงทื่อให้เกิดปัญหาสังคมได้โดยง่าย ในปัจจุบันนี้มีวัดที่ได้ดำเนินการในลักษณะนำพระพุทธศาสนาไปเป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือสังคมอยู่ทั่วประเทศ ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ เป็น

ปัญหาหลัก และเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามมามากมายเนื่องจากความยากจน และการแก้ไขจะต้องได้รับความร่วมมือกันอย่างจริงจังและจริงใจของฝ่ายภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องช่วยในการแก้ไข และหากจะแก้ปัญหาความยากจนในทุกระดับให้ได้ผลอย่างยั่งยืน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำหลักพุทธธรรมในพระพุทธานุศาสนานี้มาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

“ผู้ที่บริโภคปัจจัยสี่ และทรัพย์สินมากที่สุด ดีที่สุด คือผู้ที่ดีที่สุด มีความสุขที่สุด”
ทำให้มีการใช้ทรัพย์สินอย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น เกิดการแข่งขันเพื่อบริโภคปัจจัยสี่ และทรัพย์สินอย่างรุนแรง เกิดการทำลายทรัพย์สิน สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา จริยธรรม และวัฒนธรรม พื้นบ้านอย่างกว้างขวาง

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดตามหลักพุทธธรรมสำหรับการแก้ไขปัญหาความยากจน

๒. เพื่อศึกษาการบูรณาการ

การหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน

แนวคิดเรื่องความยากจน

ความหมายและปัญหาของความยากจน นั้น อาจแยกได้เป็น ๒ ประการ คือ ความยากจนและคนจน ความยากจน จึงมิได้หมายความเฉพาะคนจนที่ขาดแคลนเงินตราขาดสันททางเศรษฐกิจหรือรายได้ที่ไม่เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการยังชีพ และการดำรงชีวิตให้ทัดเทียมกับมาตรฐานทางสังคม การขาดแคลนโอกาส และปัจจัยเอื้ออำนวยต่าง ๆ

ความยากจนตามทัศนะทางเศรษฐศาสตร์

ประสาท หลักศิลา ความยากจนตามทัศนะทางเศรษฐศาสตร์จึงมีความหมาย ๕ ประการ ดังนี้ คือ

- ๑) ความอึดอัดขัดสนทางเศรษฐกิจ (Economic insufficiency)
- ๒) ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ (Economic inequality)
- ๓) ความขาดแคลน (Deprivation)
- ๔) ความต้องพึ่งพา (Dependency)
- ๕) ความเป็นต้นเหตุของปัญหาสังคม (Dis-economics)

ความยากจนตามทัศนะทางรัฐศาสตร์

กมล ทองธรรมชาติ และอานนท์ อาภาภิรมย์ ให้ความหมายของ ความยากจนว่า “คือ ภาวะความขัดสนทางเศรษฐกิจ และบุคคลที่ไม่สามารถจัดสรร หรือแสวงหาสิ่งที่จะนำมาบำบัดความต้องการของคนทั้งร่างกายและจิตใจได้ และเป็นสาเหตุ

ให้บุคคลนั้น ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจต่ำกว่ามาตรฐานการครองชีพที่สังคมกำหนดไว้ ความยากจนตามทัศนะทางรัฐศาสตร์ คือ ภาวะความขัดสนทางเศรษฐกิจ และบุคคลที่ไม่สามารถจัดสรร หรือกระจายรายได้

ความยากจนตามทัศนะทางรัฐศาสตร์ คือ ภาวะความขัดสนทางเศรษฐกิจ และบุคคลที่ไม่สามารถจัดสรร หรือกระจายรายได้

สามารถจัดสรร หรือกระจายรายได้ โดยภาครัฐต่อประชาชนอย่างพอเพียง หรือแสวงหาสิ่งที่จะนำมาบำบัดความต้องการของคนทั้งร่างกาย และจิตใจได้ และเป็นสาเหตุให้บุคคลนั้นมีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจต่ำกว่ามาตรฐานการครองชีพที่สังคมกำหนดไว้

ความยากจนตามทัศนะทางสังคมศาสตร์

ความยากจนตามทัศนะทางสังคมศาสตร์ คือ การที่มีสภาพการครองชีพที่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ในภาวะโภชนาการ สุขภาพอนามัย และที่พักอาศัย ความยากจนจึงมี ๒ ประเภทคือ ความยากจนอย่างสุด ๆ (absolute poverty) หมายถึง การที่ผู้คนมีระดับการครองชีพต่ำ ดำรง

ชีพอยู่ได้อย่างแร้นแค้น ยากแก่การรักษาสุขภาพทางชีวิต และความยากจนแบบเปรียบเทียบ (relative poverty) คือ การที่ถูกจัดว่ายากจนเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่นในสังคมที่มีฐานะดีกว่า

ความยากจนตามทัศนะพุทธศาสนา

ความยากจนตามหลักพุทธภชาษิตที่กล่าวไว้ว่า
 “ทุพพิททียํ ทุกฺขํ โลกํ.”
 “ความยากจนเป็นทุกข์ในโลก”
 และพุทธดำรัสว่า “อิณาทานํ ทุกฺขํ โลกํ.”
 การกู่หนี่ เป็นทุกข์ในโลก”
 “คนจนก็ย่อมเลี้ยงชีวิตยอมเดือดร้อน
 เจ้าหนี่ทั้งหลายยอมติดตามเขา
 เพราะไม่ใช้หนี่นั้น เขายอมเข้าถึงแม้จงจำ
 ก็การจงจำนั้น เป็นทุกข์ของชนทั้งหลาย

ผู้ปรารถนาการได้กาม
 ปัญหาความยากจนหมายถึง
 สภาวะการณ์ที่อดคัดขาดแคลน
 ความลำบาก ความไม่สะดวกสบาย
 ความไม่มีอะไรจะกิน ด้อยโอกาส
 มักได้รับการดูถูกเกลียดชัง
 สรุปได้ว่า ความยากจน คือ
 สภาวะที่มีความขาดแคลนปัจจัยทาง
 เศรษฐกิจที่จำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น
 การขาดแคลนเงินตราที่จะนำมาใช้จ่าย

ในชีวิตประจำวัน
 ซึ่งตรงกับสิ่งที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า
 ปัจจัย ๔ นั้นเอง
**สาเหตุของปัญหาความยากจนของคน
 ไทย** (๑) ยากจนโดยกำเนิด (๒)
 ทรัพยากรธรรมชาติหมด (๓)
 สังคมไทยมีลักษณะเอารัดเอาเปรียบคน
 จน (๔)
 รัฐช่วยคนจนและแก้ปัญหาความยากจน
 ไม่ตรงจุดเพราะว่ากำหนดนโยบายไม่ชัดเจน
 ไม่เข้าใจสาเหตุความยากจนที่แท้จริง
 และรัฐบาลมีอายุสั้น

ความยากจนตามแนวคิดของ บูด

ความยากจนเกิดจากปัจจัย ๔ ระดับ
 คือ ๑) ระดับโครงสร้าง ๒) ระดับชุมชน
 ๓) ระดับครอบครัว และ ๔) ระดับ
 ปัจเจกบุคคล
 คนจน คือ คน ที่ ขาด แคล น
 (Insufficient) ปัจจัยในการยังชีพ เช่น
 อาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม เชื้อเพลิง และ

ที่อยู่อาศัย แนวคิดของบูดได้รับการ
 ยอมรับและได้รับสืบทอดต่อกันมาอย่าง
 ต่อเนื่อง โดยพยายามศึกษาว่าปัจจัย
 ขั้นต่ำในการดำรงชีพของมนุษย์นั้น มี
 องค์ประกอบอย่างไร วัดและประเมิน
 ออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างไร
 ทั้งนี้เพื่อนำเอาผลการวัดและการ

ประเมินความไม่พอเพียงไปใช้ในการจัด
 โครงการแก้ไขต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

รายงานการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิง
 พรรณนา (Descriptive Re-
 search) โดยเน้นการวิจัยวิจัย
 พื้นฐาน (Basic research) เพื่อ
 ปรับให้ใช้อย่างเหมาะสม โดยมีวิธีการ
 ดำเนินการวิจัยตามลำดับ

**การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้
 ในการวิเคราะห์ข้อมูล**

Caption describing picture or graphic.

การสัมภาษณ์
 โดยใช้ การแปร
 ความ การ
 ตีความ และ
 นำเสนอข้อมูล

โดยการพรรณนาวิเคราะห์
 (Descriptive analysis) เพื่ออธิบายการ
 การแก้ปัญหาความยากจนในรูปแบบ
 ต่าง ๆ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

ปัญหาความความยากจน ความลำบาก อดคัดขัดสน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ยังมีอยู่ในชุมชนจังหวัดอุดรธานี ชุมชนส่วนมากยังอาศัยการพึ่งพาตนเองด้วยเกษตรกรรมและรับจ้าง

พระสงฆ์ที่มีบทบาทในฐานะนักปราชญ์ชาวบ้านได้บูรณาการพุทธธรรมที่หลากหลายมาปรับใช้ร่วมกับการทำเกษตรกรรมแนวพุทธในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลให้ชุมชนปฏิบัติตามและประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจน คือ สร้างรายได้ ลดรายจ่าย สุขภาพกายและสุขภาพจิตดี เสริมสร้างความรักสามัคคีของชุมชน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสร้างบทบาทปราชญ์สงฆ์ผู้นำชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน

จากการศึกษาแนวคิดการบูรณาการพุทธธรรมกับเกษตรแนวพุทธแก่นของพระพรตมุนีในฐานะพระสงฆ์ผู้นำชุมชน พบว่า มีการบูรณาการหลักพุทธธรรม คือ นิยาม ๕ ปฏิจจสมุปบาท พุทธมณฑต์ และ อิทธิบาท ๔ ในการบูรณาการครบวงจรตั้งแต่เริ่มจนจบ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๑) ความสำเร็จด้านนำหลักพุทธธรรมกับการทำเกษตรแก่จัน การน้อมนำหลักธรรมในพระพุทศาสนามาปรับใช้กับการทำเกษตรโดยมุ่งเน้นทางสายกลาง ความมีเหตุมีผล กำหนดรู้ในขณะดำเนินการด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ ในการทำเกษตรแนวพุทธทำให้เกษตรกรรู้จักพึ่งตนเอง โดยมีศีล ๕ เป็นหลักธรรมเบื้องต้น และหลักธรรมต่าง ๆ คือ อิทธิบาท ๔

๒.ความสำเร็จด้านเศรษฐกิจแนวพุทธแก่น

๑) เสริมสร้างรายได้จากผลผลิต ผลผลิตที่ได้จากสวนป่าเกษตรแนวพุทธ ๒) ลดรายจ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมี คือที่สวนป่าเกษตรแนวพุทธ ๓) อาหารผลไม้ที่ผลิตปลอดสารพิษ ๔) ขจัดปัญหาความยากจนพุทธเกษตรทำให้เกิดรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรแนวพุทธ

หลักธรรมที่ทำให้มนุษย์สัมพันธ์ดียิ่งขึ้น

วิจารณ์

พระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาความยากจน นั้นนับเป็นสิ่งที่ใหม่สำหรับชาวบ้านทั่วไป แต่สำหรับพระสงฆ์นั้น ถือเป็นปฏิบัติกันมานาน เพียงแต่ไม่เป็นรูปธรรมเท่านั้น เป็นที่ตระหนักกันว่าความยากจนเป็นปัญหาระดับชาติที่ทุกคนในชาตินับตั้งแต่หน่วยเล็กๆ จนถึงหน่วยใหญ่ คือ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว สังคม ไปจนถึงระดับองค์กร และระดับชาติ ต้องเข้ามามีส่วนร่วม จุดนี้เองทำให้พระสงฆ์คือผู้ที่มีบทบาทนำในการช่วยแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวบ้านได้อีกทางหนึ่ง โดยบทบาทของพระสงฆ์นั้นจะอาศัยผสมผสานหรือที่เรียกว่า "บูรณาการ" หลักพุทธธรรมเข้าไปด้วยทำให้เป็นแนวคิดใหม่ที่นำเสนอ

บรรณานุกรม

กมล ทองธรรมชาติ และอานนท์ อากาศิรมย์, **สังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๒๐), หน้า ๖-๗.

ประสาธ หลักศิลา, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: แพร์พิทยา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑๑.

พัชรินทร์ ปลอดภัย, เมตตา เมืองไพศาล และคณะ, **“ปัญหาความยากจน”, บทความ**, หน้า ๔. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **สถานการณ์ความ**

ยากจนและกรอบแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจน (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (กนภ.) ครั้งที่ ๑/๒๕๕๒ วันศุกร์ที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ณ ห้องประชุม ๓๐๑ ตึกบัญชาการ ทำเนียบรัฐบาล), หน้า ๒-๖. ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และคณะ, **“ปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อความยากจน”** รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘, หน้า ๘๙.